

NAAR EEN DUURZAME TOEKOMST

VOORWOORD

Bij het praten over de toekomst, wordt vaak het woord duurzaamheid gebruikt. Duurzaamheid is verder kijken dan naar de waan van de dag en zich juist bewust zijn van komende generaties.

In het komende coalitieakkoord zullen ambities op het vlak van duurzaamheid geformuleerd dienen te worden. Voor een goede bijdrage aan de mondiale, landelijke en lokale doelstellingen zijn stevige ambities nodig, waarbij we als gemeente sterk afhankelijk zijn van inwoners en bedrijven. We kunnen de verantwoordelijkheid voor een duurzame samenleving niet buiten onze gemeentegrenzen neerleggen en zullen ook lokaal onze bijdrage dienen te leveren. Juist omdat we zo trots zijn op onze mooie groene gemeente en dat ook voor volgende generaties willen behouden!

Samen met de omliggende gemeenten in Noordoost Twente werken we aan de concrete doelstelling om 20% duurzame energie samen op te wekken in 2023. Als gemeente Losser willen we zelf het goede voorbeeld geven en voortvarend aan de slag gaan met het thema duurzaamheid in brede zin en het onderdeel energieopwekking en besparing in het bijzonder. Gezien de actuele opgave van onder andere de energietransitie hebben we ons in dit beleidsstuk met name gericht op het fysieke domein.

Bij veel mensen leeft het misverstand dat duurzaamheid duur is. Toegegeven: er zijn inderdaad soms aanzienlijke investeringen nodig, maar dat verdient zich een veel gevallen ook op termijn weer terug. De maatschappelijke verantwoordelijkheid om onze welvaart niet ten koste te

laten gaan van onze leefbare omgeving wordt echter als steeds meer van belang gezien in de afweging. Daarnaast biedt duurzaamheid ook veel kansen voor werkgelegenheid en versterking van de regionale economie. De energietransitie kan bijdragen aan de leefbaarheid van de kernen wanneer het uitgangspunt “lusten en lasten lokaal” wordt gehanteerd waar dat mogelijk is. Daarvoor is echter wel een duurzaam actieve samenleving nodig! Alle initiatieven die bijdragen aan deze doelstellingen, ook die van commerciële partijen, zijn nodig om massa te kunnen maken. De uiteindelijke doelstelling is niet 20% energieneutraal in 2023, maar 100% energieneutraal.

In deze Toekomstvisie Duurzaam Losser benoemen we de ambities en doelstellingen voor de langere termijn en voor de nieuwe collegeperiode 2018-2022 in Losser. In het daarna op te stellen uitvoeringsprogramma 2018-2022 worden de speerpunten vertaald in concrete activiteiten voor de komende 4 jaar: geen vage vergezichten, maar duidelijke stappen.

We kunnen niet achterover blijven hangen, we moeten samen in Losser de schouders onder onze nieuwe samenleving van de toekomst zetten. Voor onze kinderen, kleinkinderen en de daaropvolgende generaties!

Durft u als politieke partijen de ambitie uit te spreken voor een duurzaam Losser en de benodigde keuzes hiervoor te maken?

Marcel Wildschut

Wethouder gemeente Losser

INHOUD

1.	Inleiding	10
1.1	Waarom deze visie duurzaamheid?	4
1.2	Waar staat Losser nu?	4
1.3	(Inter)Nationale klimaatafspraken	5
1.4	Duurzaam Losser 2040, 'een droom'?	6
1.5	Leeswijzer	7
2.	De Losserse aanpak: <i>we doen het samen</i>	8
2.1	Rol gemeente	8
2.2	Platform Duurzaam Losser	9
3.	De toekomstvisie Duurzaam Losser 2040	10
3.1	Een groen, gezond en leefbaar Losser, <i>voor jong en oud</i>	10
3.1.1	Een groen Losser	10
3.1.2	Een gezond en leefbaar Losser	11
3.2	Een klimaatbestendig Losser, <i>houdt rekening met klimaatverandering</i>	13
3.3	Energieneutraal Losser, <i>energie in eigen hand</i>	15
3.4	Een circulaire economie in Losser, <i>afval is grondstof</i>	18
	Bijbehorende documenten	
	Concept uitvoeringsagenda projecten 2018 - 2020 met raming benodigde middelen (dynamisch document)	

1. INLEIDING

1.1 Waarom deze Toekomstvisie duurzaam Losser?

De realisatie van een duurzaam en leefbaar Losser wordt naar verwachting een van de speerpunten van het coalitieakkoord. Deze visie geeft input aan de invulling van duurzaamheid binnen het toekomstige coalitieakkoord.

De geformuleerde ambitie in deze visie op duurzaamheid is ambitieus en breed van opzet. Daar komt nog bij dat duurzaamheid een veel omvattend onderwerp is dat verbonden is met veel beleidsvelden en dat volop in ontwikkeling is (zie kader: wat verstaan we onder duurzaamheid). Duurzame ontwikkeling is een zaak van een lange adem, het gaat om doelstellingen op de langere termijn die vragen om concrete stappen in het hier en nu.

1.2 Waar staat Losser nu?

Op de Telos* duurzaamheidsmeter voor gemeenten in 2017 staat Losser op de 112de plaats op basis van een breed scoreveld aan duurzaamheidscriteria en gebiedskenmerken. Hierbij wordt wel opgemerkt dat op veel onderdelen geen invloed kan worden uitgeoefend om de score te verbeteren.

* Telos is een Nationale duurzaamheidsmeter voor de 388 Nederlandse gemeenten waar de trends op duurzaamheidsgebied 2014 - 2017 worden bekeken en ingegaan wordt op de VN Sustainability Goals.

Wat verstaan wij onder duurzaamheid?

Duurzaamheid is door de jaren heen een containerbegrip geworden. Veelal wordt de term duurzaamheid omschreven aan de hand van de drie P's.

- **People:**
het welzijn van de mens, o.a. goed werkgeverschap, inzet van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt, geen kinderarbeid;
- **Planet:**
natuur en milieu, o.a. biodiversiteit, zuinig energiegebruik en duurzame energieopwekking, schone lucht en water;
- **Profit (Prosperity):**
de economie, o.a. lokaal maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Niet alle drie de elementen zijn gelijkwaardig. Het welzijn van de mens en van zijn omgeving zijn de doelen die we willen bereiken. Profit is geen doel op zich, maar een middel om de beide doelen van people en planet te bereiken.

Kortom: een duurzaam Losser betekent dat we er voor zorgen dat we een gezonde leefomgeving nalaten aan de volgende generaties. We kijken naar de huidige behoefte die de mensen op de aarde hebben en hoe dit in de toekomst ontwikkeld kan worden zonder dat de mensen, het milieu, of de economie in gevaar komen.

1.3 (Inter)Nationale klimaat-afspraken

In het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Losser sluiten we aan op wereldwijde ontwikkelingen en internationale afspraken zoals de klimaatafspraken en Millenniumdoelen.

Wereldwijd

- Op de klimaattop in Parijs zijn 194 landen (minus de Verenigde Staten) akkoord gegaan met een nieuw klimaatverdrag dat de uitstoot van broeikasgassen moet terugdringen. De gemiddelde temperatuur op de aarde mag niet meer dan 2 graden Celsius stijgen. Landen proberen ernaar te streven de temperatuurstijging zelfs te limiteren tot maximaal 1,5 graden Celsius. Wetenschappers zijn het erover eens dat een gemiddelde stijging van meer dan 2 graden de klimaatsystemen op aarde ernstig verstoort.

Provinciaal

- In 2023 wil provincie Overijssel het doel bereiken om 20% Nieuwe Energie uit biomassa, bodem, wind en zon halen. Dit is noodzakelijk, omdat de prijs van **fossiele energie** (olie en aardgas) steeds verder stijgt. Nieuwe Energie, in de vorm van groen gas, elektra en warmte van eigen bodem, is een wenselijk alternatief. Energie besparen is het tweede speerpunt van het programma Nieuwe Energie.

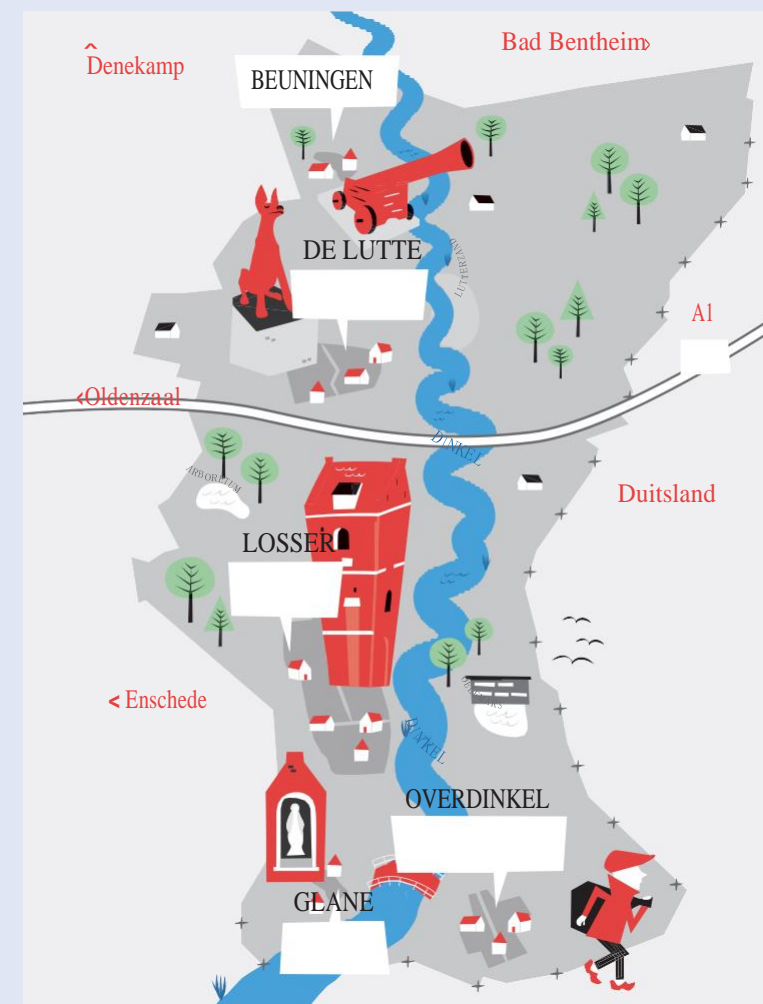

Bedrijfsleven

- Het SER Energieakkoord (2013) dat gesloten is tussen de Nederlandse overheden en het bedrijfsleven, gaat er vanuit dat de energievoorziening in Nederland in 2050 volledig klimaatneutraal is. Om dat te bereiken is een besparing van het energieverbruik nodig met gemiddeld 1,5 procent per jaar en een toename van het aandeel hernieuwbare energieopwekking van 4 procent nu naar minstens 14 procent in 2020. Omgerekend betekent dit stappen met een toename van hernieuwbare energie naar ca. 40% in 2030, 70% in 2040 en 100% in 2050. De insteek is dat dit 15.000 voltijdsbanen gaat opleveren.

Ambitie Losser

- Losser is een relatief kleine gemeenschap, waardoor verwacht wordt dat de landelijke doelstelling hier sneller kan worden behaald. Namelijk energieneutraal in 2040, met als tussendoelen in 2020-20%, 2030-50% en 2040-100%. Waarbij er vanuit wordt gegaan dat de transformatie van ons energiesysteem tijd nodig heeft om op te starten. Op basis van nieuw beschikbaar komende technieken zal deze in de verdere toekomst sneller verlopen wordt verwacht.

1.4 Duurzaam Losser 2040, 'een droom'?

Hoe willen we dat Losser er in 2040 uitziet? Losser is in 2040 een vitaal groen dorp, waarin burgers, bedrijven en overheid ieder hun eigen verantwoordelijkheid hebben genomen om de gemeente te maken tot wat zij is. Een gemeente, die alles biedt om er gezond, zelfvoorzienend, sociaal ingebed en betaalbaar te wonen of te werken.

Losser heeft een mooi groen buitengebied met het unieke riviertje de Dinkel, veel verbonden natuurgebieden en ook de kernen zijn groener geworden door onder meer buurtmoestuinen, natuurlijke speelplekken, daktuinen en groene gevels. De groene omgeving draagt bij aan zuivere lucht, verbetering van het klimaat en de kwaliteit van de openbare ruimte. De vele fietsers en wandelaars krijgen ruim baan.

In Losser produceren onze bedrijven duurzaam en maatschappelijk verantwoord; dat wil zeggen dat deze energiezuinig en met volledig hernieuwbare energie producten maken zonder toxische materialen en met grondstoffen die op mens- en diervriendelijke wijze zijn gewonnen. Ook in de bouw worden hernieuwbare of gerecyclede grondstoffen gebruikt. Het bedrijfsleven biedt werkgelegenheid aan een ieder die wil werken.

We houden rekening met waar ons voedsel vandaan komt en hoe het verbouwd is. De winkels in Losser verkopen producten die op maatschappelijk verantwoorde wijze tot stand zijn gekomen zonder mens- en dierenwaardige omstandigheden. De consumptiemaatschappij is tot stilstand gekomen.

Afval wordt gescheiden in herbruikbare materialen en vormt zodoende de grondstof voor nieuwe producten. Gekochte producten gaan langer mee en zijn in z'n geheel of in delen herbruikbaar. Fossiele brandstoffen als aardolie en gas worden niet meer gebruikt. Alle benodigde energie wordt gewonnen uit zonne-, bodem- en windenergie of uit CO2-neutraal gewonnen biobrandstoffen. Auto's rijden op elektriciteit of andere volledig hernieuwbare CO2-neutrale brandstoffen. Gebouwen worden energieneutraal en flexibel gebouwd en kunnen in de toekomst van functie veranderen.

Kortom: Losser is een vitale en groene gemeente waar ook rekening wordt gehouden met toekomstige generaties...

1.5 Leeswijzer

In de toekomstvisie Duurzaam Losser 2040 staat beschreven hoe we duurzaamheid in Losser willen realiseren en wat de ambities zijn op de langere termijn.

De ambities en speerpunten worden met dorpsraden, IVN afdeling Losser en ondernemers tijdens interactieve sessies aangevuld na de installatie van het nieuwe college en raad in de eerste helft van 2018.

Deze toekomstvisie bestaat uit vijf onderdelen:

1. Het eerste deel beschrijft hoe we duurzaamheid in Losser willen realiseren en de ambities op de langere termijn: *Duurzaam Losser 2040*.
De toekomstagenda richt zich op de volgende hoofdthema's en ambities:

2. Een groen, gezond en veilig Losser, voor jong en oud.
3. Een klimaatbestendig Losser, houdt rekening met de gevolgen van klimaatverandering.
4. Energieneutraal Losser, energie in eigen hand.
5. Een circulaire economie in Losser, van afval naar grondstof.

Na een toelichting, worden per thema de kerndoelen op de langere termijn en de mogelijke speerpunten voor de komende 4 jaar beschreven. Verder staan per thema de betrokken partijen benoemd.

Aanvullend op de Toekomstvisie Duurzaam Losser 2040 is de Concept "Uitvoeringsagenda Duurzaam Losser 2018 - 2020" opgesteld, een voorzet hiervoor is bijgevoegd als document. Dit is een dynamische agenda die op basis van input vanuit de samenleving kan worden aangevuld of gewijzigd.

2. DE LOSSERSE AANPAK: WE DOEN HET SAMEN

Een duurzaam Losser is een gezamenlijke ambitie: van overheid én samenleving. Inwoners verwachten van de gemeente ambitie en creativiteit. Er wordt aansluiting gezocht bij de behoeften en ideeën van inwoners, waarbij de actieve inzet van inwoners en organisaties wordt benut.

Alleen gezamenlijk kan de duurzaamheids slag worden gemaakt. De gemeente wil duurzame projecten stimuleren en faciliteren, maar laat zoveel mogelijk het initiatief bij de samenleving.

2.1 Rol van de gemeente

De gemeente speelt bij de realisatie van duurzaamheid in Losser een belangrijke rol. Om die rol goed te vervullen is het noodzakelijk dat duurzaamheid binnen de gemeentelijke organisatie geïntegreerd en geborgd wordt.

De mogelijkheden van de gemeente om een bijdrage te leveren aan een duurzaam Losser zijn de volgende:

Duurzaamheid binnen de uitvoering van de wettelijke taken

De gemeente heeft een aantal wettelijke taken, zoals de plicht tot het inzamelen van huishoudelijke afvalstoffen, en milieutaken in de ruimtelijke plannen die betrekking hebben op bodem, geluid, externe veiligheid, luchtkwaliteit en water. Onderdeel daarvan is milieuvergunningverlening en -handhaving.

Voorbeeldfunctie

Binnen de beoogde aanpak om samen met de samenleving te werken aan duurzaamheid, is zelf het goede voorbeeld geven een belangrijk uitgangspunt. Het gaat dan om de volgende zaken:

- 1) Integratie duurzaamheid in alle beleidsvelden: duurzaamheid dient verankerd te worden en een gezamenlijke verantwoordelijkheid te zijn van de gehele gemeentelijke organisatie. Verankeren wil zeggen dat duurzaamheid wordt meegenomen in alle beleidsvelden, werkwijzen en projecten. Dat geldt voor elk taakveld en dus elke bestuurder en medewerker van de gemeentelijke organisatie.
- 2) Bedrijfsvoering, gebouwen en beheer openbare ruimte. Belangrijk is dat de gemeente het goede voorbeeld geeft. Dat geldt voor de eigen be-drijfsvoering, het energiezuiniger maken van de eigen gebouwen, het inkoopbeleid en het beheer van de openbare ruimte.

Stimuleren, faciliteren en ondersteunen van lokale initiatieven die bijdragen aan een duurzaam Losser

We ondersteunen inwoners en organisaties die zelf aan de slag willen, bijvoorbeeld met kennis of het bieden van een netwerk, maar ook door goed te luisteren, door drempels weg te nemen en randvoorwaarden te scheppen.

Wij verbinden ons met anderen en we brengen anderen met elkaar in verbinding.

Communicatie

Communicatie is een belangrijk middel om draagvlak te verkrijgen voor duurzaamheid, zowel binnen de gemeentelijke organisatie als in de gemeenschap. Het gaat dan o.a. om het zichtbaar maken van het belang van duurzaamheid en goede initiatieven voor het voetlicht brengen.

Algemene uitgangspunten van de gemeente zijn:

- we voeren de wettelijke taken uit.
- we geven het goede voorbeeld en nemen zelf initiatief.
- we stimuleren de samenleving tot het nemen van initiatieven.
- we ondersteunen actief duurzame initiatieven uit de samenleving.
- we belonen duurzaam gedrag.

Verder sluiten we waar mogelijk en zinvol aan op bestaande convenanten en akkoorden (bijv. VNG-akkoorden), regionale samenwerkingsprojecten, maatschappelijke initiatieven en maken gebruik van bestaande financieringsmogelijkheden (subsidiereregelingen etc.).

2.2 Platform Duurzaam Losser

Een duurzaam Losser is alleen haalbaar als alle partijen daar hun steentje aan willen bijdragen. Het is belangrijk dat mensen en partijen die enthousiast zijn het voortouw nemen, en een stimulans zijn voor anderen om ook aan de slag te gaan met duurzaamheid.

Om te komen tot een duurzaam Losser is de start de gemeente in 2018 een proces om de samenleving te betrekken bij duurzaamheid. Dit gaat plaatsvinden via de bestaande overlegstructuren zoals de dorpsraden, ondernemersverenigingen, wooncoaches van Losser, het verenigingsleven enz.

De Brede school is een project waar ook de gemeente Losser trots op is. Het is een energieneutraal schoolgebouw en wordt al voorbeeld gebruikt voor het verduurzamen van maatschappelijk vastgoed.

De ontwikkeling van een toekomstbestendig energie- neutraal en gasloze nieuwbouw van de Stichting MAN is een goed voorbeeld van de kracht van de samenleving. Dit soort voorbeelden worden waar mogelijk ondersteund door de gemeente en uitgedragen als goed voorbeeld.

KERNDOELEN

- Duurzaamheid is verankerd in de gemeentelijke organisatie en wordt in alle taken en initiatieven structureel meegenomen.
- Duurzaamheid wordt breed gedragen door de Losserse samenleving: zij denkt mee en ontwikkelt initiatieven.

SPEERPUNTEN 2018-2022

- De gemeente koopt duurzaam en maatschappelijk verantwoord in.
- De gemeente integreert duurzaamheid in de diverse beleidsvelden.
- De gemeente geeft het goede voorbeeld en maakt duurzaamheid zichtbaar.
- Stimuleren van inwoners, buurten, dorpsraden, verenigingen en bedrijfsleven om te komen met initiatieven en projecten die bijdragen aan een duurzaam Losser
- De gemeente ondersteunt en faciliteert duurzame initiatieven

Betrokken partijen

- Dorpsraden
- Gemeente Losser: bestuur en ambtenaren
- Inwoners
- Bedrijfsleven
- Maatschappelijke organisaties
- Onderwijs

3. DE TOEKOMSTAGENDA DUURZAAM LOSSER 2040

3.1 Een groen, gezond en leefbaar Losser voor jong en oud

Voorop staat dat het gezond en prettig verblijven is in Losser. Als gemeente spannen we ons in dat de basiskwaliteit voor lucht, geluid en externe veiligheid op orde is. Maar we doen meer. Leefbaarheid heeft vooral betrekking op de eigen omgeving, over dichtbij huis en 'noaberschap'. We werken ook aan meer groen in de gemeente omdat dat bijdraagt aan een prettige leefomgeving, meer biodiversiteit en een klimaatbestendig dorp. We doen dit samen met inwoners, waarmee ook de sociale samenhang in de buurten wordt vergroot.

3.1.1 Een groen Losser

Het creëren en versterken van voldoende robuuste en gevarieerde groengebieden is noodzakelijk om de gemeente Losser leefbaar en klimaatbestendig te houden. Groen staat niet alleen voor gezond en genieten, maar levert ons ook voedsel, verkoeling en recreatieve mogelijkheden op. Ook voor biodiversiteit is variatie belangrijk. Alleen bij voldoende variatie blijft de natuur in evenwicht.

Het groen in Losser kunnen we versterken door de kansen die zich voordoen te benutten en te stimuleren. Met name het groen in de dorpskernen kan een groene impuls gebruiken. Ook liggen er kansen om rondom Losser natuurgebieden met elkaar te gaan verbinden, zoals de oorspronkelijke natte heide gebieden bij Beuningerveld worden waar mogelijk in kader van Natura2000 met elkaar verbonden.

We willen ervaring opdoen met nieuwe vormen van samenwerking en financiering. Braakliggende terreinen kunnen bijvoorbeeld tijdelijk ruimte bieden voor natuur, stadslandbouw of recreatie.

Steeds vaker willen bewoners meedenken en meewerken in groenprojecten. Groene bewonersinitiatieven, zoals de aanleg van een natuurspeelplek, buurt(moes)tuinen en de aanleg van bijvriendelijke beplanting worden waar mogelijk gestimuleerd en gefaciliteerd. Daarmee worden bewoners op een actieve wijze betrokken bij hun directe leefomgeving. Door samen met de burens in de straat of buurt aan de slag te gaan wordt de sociale samenhang versterkt, wat de leefbaarheid van de straat en/of buurt ten goede komt.

Verder gaat de gemeente bewoners stimuleren om hun tuin groener in te richten en niet vol te leggen met tegels. Groene tuinen dragen bij aan het bufferen van regenwater en zorgt dat hitte beter verdragen kan worden. Daarnaast kunnen groene daken bijdragen aan waterberging, groene wijken, en biodiversiteit. Groene daken hebben tevens een zeer goede isolerende werking.

Voor de gemeentelijke organisatie geldt dat het behoud en het versterken van biodiversiteit een leidend thema is bij het beheer en onderhoud van de openbare ruimte.

Om de inwoners van Losser, jong en oud bij groen en duurzaamheid te betrekken is educatie en communicatie van groot belang. Scholen, bedrijven en organisaties maken via IVN Losser/Oldenzaal kennis met natuur en groen.

Voor ecologisch bermbeheer wordt onderzocht wat de mogelijkheden zijn in de gemeente. Er wordt een proefproject uitgevoerd om het fermenteren van groenafval en bermmaaisel mogelijk te maken.

KERNDOELEN

- Versterken van de verscheidenheid aan dier- en plantsoorten in de leefomgeving waardoor die voor de bewoners aan aantrekkelijkheid wint.
- Bewoners betrekken bij de inrichting en het onderhoud van hun eigen groene woonomgeving.

SPEERPUNTEN 2018-2020

- Versterken van de groenstructuur in de dorpskernen.
- Verbinden van natuurgebieden en optimaliseren recreatief gebruik.
- Stimuleren en ondersteunen van groene bewonersinitiatieven (natuurspeelplekken, stadslandbouw, buurtonderhoud etc).
- Omvormen van groen met oog voor biodiversiteit.
- Onttegenen van tuinen stimuleren.
- Educatie op het gebied van groen en natuur.

Betrokken partijen

- Inwoners
- IVN afd. Losser/Oldenzaal
- Groenmedewerkers gemeente
- Welzijnsorganisatie
- Onderwijs
- Woningbouwvereniging Domijn

3.1.2 Een gezond en leefbaar Losser

Mobiliteit

De mobiliteit in zijn verschillende vormen is van grote invloed op de leefbaarheid / veiligheid en op de gevolgen voor het klimaat en het energiegebruik. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen de gevolgen voor de luchtkwaliteit, geluid- en trillinghinder en verkeershinder en -veiligheid.

Uit het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (2008) blijkt dat er in Losser geen knelpunten zijn voor wat betreft luchtkwaliteit. Het gehalte aan luchtverontreinigende verbindingen ligt ver onder de streefwaarden.

De prioriteit ligt bij veiligheid en bereikbaarheid waarbij de keuze voor meer milieuvriendelijke vervoerswijzen extra aandacht heeft. Het accent ligt daarbij op het stimuleren van het gebruik van de fiets op de korte afstanden in plaats van de auto. De gemeente zelf stimuleert als werkgever het fietsgebruik en openbaar vervoer bij het personeel. Om het gebruik van elektrische auto's te stimuleren worden er 14 elektrische oplaadpunten geplaatst in de openbare ruimte in een eerste fase. Hierbij wordt gekeken naar inpassing bij veel bezochte openbare gebouwen in de diverse kernen (bijvoorbeeld nabij een cultuurhus). De mogelijkheid bestaat om gefaseerd na de eerste fase extra oplaadpunten toe te voegen op basis van behoefte.

Geluid

In Losser hebben de onderscheidende gebieden een goede akoestische kwaliteit, wat wil zeggen dat de gebiedseigen geluiden te horen zijn en niet worden overstemd door andere geluiden als verkeerslawaai. De geluidhinder t.g.v. het autoverkeer blijft beperkt.

Bodem

De gemeente beschikt over een actueel overzicht van bodemkwaliteit en mogelijke risicogebieden. De kwaliteit van de Losserse bodem is bekend en in lijn gebracht met het beoogde gebruik. De gemeente toetst en beoordeelt de bodemkwaliteit in de wettelijke vereiste procedures, zoals voor WABO vergunningen en ruimtelijke plannen.

Ook neemt Losser deel aan het regionale project “Visie op de ondergrond”, waarin het functioneel ruimtegebruik voor energieprojecten beschouwd worden in relatie tot de andere functies in de ondergrond.

Asbest

Vanaf 2024 zijn asbestdaken in Nederland verboden. Dit betekent dat alle eigenaren van gebouwen met asbesthoudende dakbedekking deze voor die tijd moeten verwijderen. Het verbod beschermt mens en milieu tegen gezondheidsrisico's: asbestdaken verweren in de buitenlucht waardoor asbestvezels kunnen vrijkomen, het inademen daarvan kan schadelijk zijn voor de gezondheid. Ook bij calamiteiten zoals branden zijn de gezondheidsrisico's voor de omgeving erg groot. In Overijssel loopt sinds 2014 het provinciale project “Asbest van het bedrijfsdak”. Samen met het bedrijfsleven, overheidsinstanties en onderwijs maakt de provincie zich hard om voor eind 2018 80% van de asbestdaken van bedrijfsgebouwen vervangen te hebben door duurzame en energiezuinige daken. De gemeente Losser heeft najaar 2015 de intentieverklaring ondertekend en zal tijdig inspringen op toekomstige ontwikkelingen die een bedreiging vormen voor de leefbaarheid.

KERNDOELEN

- Stimuleren duurzame mobiliteit zoals de fiets en de elektrische auto.
- Voorkomen van verontreiniging van de bodem.
- Daken asbestvrij voor 2024.
- Kansen voor bodemenergie inzichtelijk maken.

SPEERPUNTEN 2018-2020

- Stimuleren gebruik van openbaar vervoer en de fiets.
- Stimuleren gebruik van elektrische auto's door uitbreiding aantal elektrische oplaadpunten.
- Onderzoek dreigingen en kansen van de bodem (visie op de ondergrond) in Twents samenwerkingsverband.
- Stimuleren verwijdering asbest bij bedrijfsdaken.

Betrokken partijen

- Inwoners
- Provincie Overijssel
- Bedrijfsleven
- Syntus
- Regio Twente / omliggende gemeenten
- Exploitanten elektrische oplaadpunten
- RUD Twente
- Vitens

3.2 Een klimaatbestendig Losser houdt rekening met de gevolgen van klimaatverandering

We krijgen steeds meer te maken met droogte, hitte, overstromingen, wateroverlast en veranderingen in biodiversiteit. Een klimaatbestendige gemeente houdt rekening met de gevolgen van klimaatveranderingen. Losser wacht daarom niet af, maar anticipeert bij de inrichting en het beheer van de openbare ruimte op het grilliger worden van het klimaat.

We maken Losser klimaatbestendiger in het tempo van de te verwachten klimaatverandering. Zo zorgen groene daken, bermen en bomen voor biodiversiteit, geluiddemping en verkoeling en houden water vast. Tegelijkertijd biedt het kansen voor kwaliteitsverbetering van de openbare ruimte.

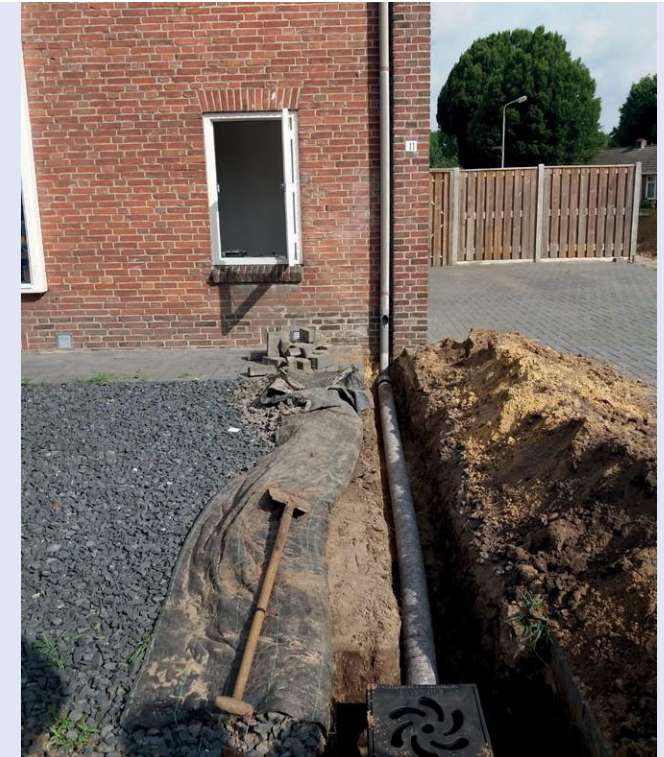
Klimaatverandering is naast biodiversiteit en het veilig stellen van de voedselvoorziening één van de grote mondiale milieuproblemen waar we voorstaan. Ook dicht bij huis hebben we te maken met klimaatverandering. Op veel plaatsen in Nederland kan het riool extreme neerslag niet verwerken, met ondergelopen straten als gevolg. Ook in Losser hebben we daar mee te maken gehad, zoals bijvoorbeeld in het centrumgebied, waar panden bij extreme regenval wateroverlast hebben ervaren. Klimaatadaptatie is het proces waarbij de samenleving zich aanpast aan het actuele of verwachte klimaat en de effecten daarvan. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de gevolgen van wateroverlast, droogte en hitte.

Programmatistische aanpak

De complexiteit van de problematiek vraagt om een goede coördinatie en onderlinge afstemming tussen verschillende beleidsvelden (milieu, ruimtelijke ontwikkeling, water, onderhoud en beheer etc.), maar ook met betrokken partijen zoals inwoners, het waterschap en buurgemeenten. Een gezamenlijke aanpak maakt het mogelijk dat iedereen kan bijdragen aan een groen en klimaatbestendig dorp. Het onderwerp heeft veel raakvlakken met Groen, gezond en leefbaar Losser (zie hoofdstuk 3.1).

Preventie is belangrijk. Bij het ontwerpen en inrichten van gebouwen en gebieden letten we er op dat het energie- en waterverbruik zo laag mogelijk is, dat de hitte weg kan en tijdelijk opgeslagen wordt, denk aan de aanleg van groene daken en zonnepanelen.

Sinds een flink aantal jaren zet de gemeente intensief in op de scheiding van het rioolstelsel voor vuil en schoon afvalwater, zoals beschreven in het “Gemeentelijke Rioleringsplan” van de gemeente Losser. Regenwater wordt zoveel mogelijk geborgen in het bestaande gebied met toepassing van wadi’s en waterbergingen om enerzijds uitdroging en anderzijds overbelasting van het bestaande rioolstelsel en de afvalwaterzuivering te voorkomen. Goede voorbeelden hiervan zijn het gebiedsprogramma Hart van Overdinkel waarbij o.a. de waterberging en zuivering in combinatie met spelen en educatie bij de basisschool Pax Christi in Overdinkel is gerealiseerd.

Particuliere inzet afkoppelen (participatie)

Ongeveer de helft van het verharde oppervlak ligt op de particuliere percelen. Daarom is ook inzet van de bewoners en bedrijven gewenst.

Bij afkoppelprojecten kan de gemeente de voorzijde van de woningen meenemen. In het nieuwe GRP wordt voorgesteld dit door de gemeente te laten uitvoeren op het moment dat er rioleringswerkzaamheden zijn in de straat. De kosten voor het afkoppelen van de voorzijde van woningen zijn dan voor de gemeente. We vragen bewoners om de achterzijde van de woning zelf af te koppelen. Als tegemoetkoming in de kosten wordt in het nieuwe GRP voorgesteld hier een subsidie voor beschikbaar te stellen.

Samenhang

Voor het klimaatbestendig maken van Losser is het noodzakelijk om inrichtingsvraagstukken in samenhang te bekijken. Wat is van belang voor een optimale inrichting van de ruimte? Welke bijdrage levert een project aan de verbetering van de structuur van bodem, water en groen. Om de risico's te verminderen is het belangrijk om deze helder in kaart te brengen: een stresstest van het rioolstelsel en hittekaart zijn hiervoor deels uitgevoerd of staan op de planning om te laten uitvoeren (zie het uitvoeringsprogramma Gemeentelijke Rioleringsplan). Verharde oppervlakten in de gemeente worden gecompenseerd met mogelijkheden voor extra wateropvang.

KERNDOEL

- De negatieve gevolgen van klimaatverandering worden zo veel mogelijk beperkt en de kansen die de klimaatverandering biedt benut .

SPEERPUNTEN 2018-2020

- Doorgaan met aanleg regenwaterriolen en het afkoppelen regenwater, aanleg van wadi's, blauwe aders, etc.
- Bewonersvergoeding voor afkoppelen eigen dakoppervlak en tuinverharding in projecten van de gemeente.
- Anticiperen met klimaatbestendige maatregelen in ontwikkelprojecten (bomen, waterberging, groen).
- Klimaatadaptatie opnemen als speerpunt van beleid in het GRP 2018 - 2022.
- Stimuleren klimaatbestendige maatregelen bij inwoners (afkoppelen, groene daken, groene gevels, onttegen).
- Groen en water (blauw) in evenwicht in projecten.

Betrokken partijen

- Inwoners
- Waterschap Vechtstromen
- Platform Losser
- IVN Losser
- Provincie Overijssel
- Regio Twente en omliggende gemeenten
- Domijn
- Bedrijven

3.3 Een energieneutraal Losser energie in eigen hand

De gemeente Losser wil in 2040 energieneutraal zijn. Dat wil zeggen: dat het gebruik van fossiele brandstoffen hebben teruggebracht tot het absoluut minimum en dat we zoveel mogelijk duurzaam opgewekte energie gebruiken.

Het streven is dat er gezamenlijk minstens zoveel duurzame energie wordt geproduceerd als verbruikt. De voordelen van een energieneutraal Losser zijn: de energielasten blijven betaalbaar, het geld van de energierekening blijft in de eigen regio en we hebben de energievoorziening meer in eigen hand. Samen met de Noordoost Twentse gemeenten hebben we de ambitie om in 2023 20% duurzame energie op te wekken. Voor Losser stellen we het einddoel om in 2040 energieneutraal te worden voor. We zijn een kleine maar creatieve gemeenschap waar we van verwachten dat deze samen tot grote daden kan komen. Hierbij wordt ook over de gemeentegrens gekeken om met de omliggende gemeenten samen te werken om goede initiatieven die bijdragen aan dit doel een kans te geven.

Een mooie uitdaging

Afgezien van de dreigende uitputting van de aarde en de nadelige effecten van het gebruik van fossiele brandstoffen zijn de meeste wetenschappers van mening dat het gebruik van fossiele brandstoffen ook de grootste oorzaak is van de klimaatverandering en de opwarming van de aarde.

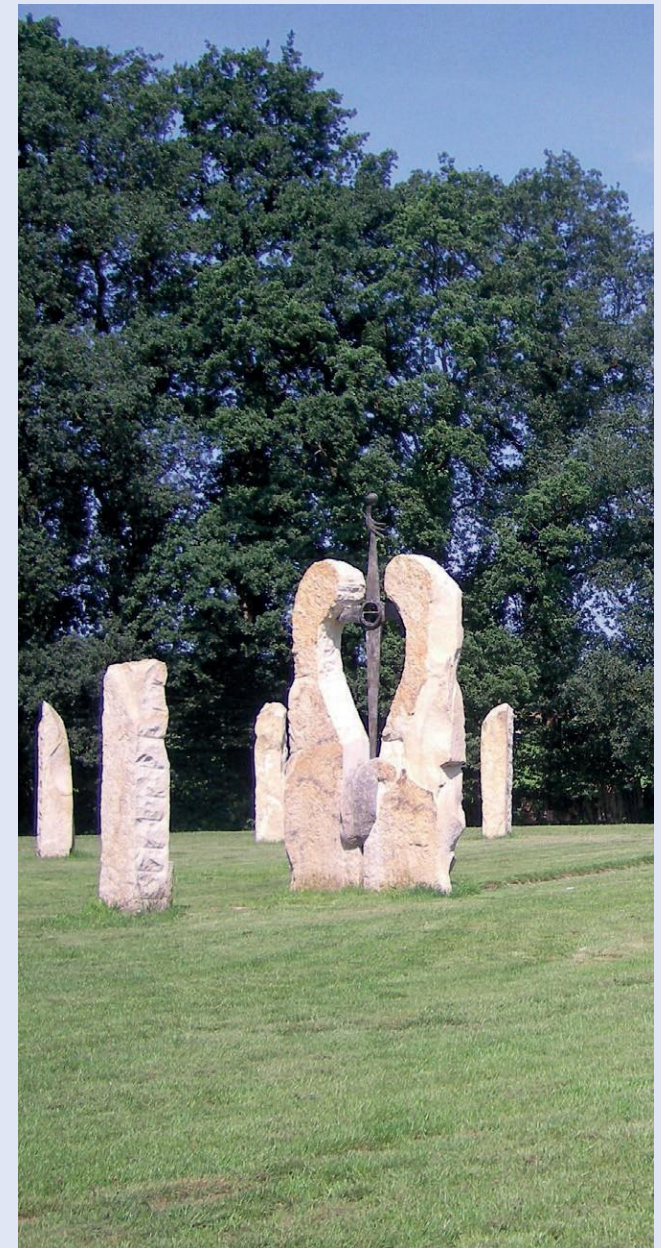
(Inter)nationaal zijn er diverse afspraken gemaakt om de klimaatverandering tegen te gaan. Zo is er in Europees verband besloten om in vergelijking met 1990 in 2030 de CO₂- uitstoot met tenminste 40% te beperken. Nederland heeft zichzelf tot doel gesteld om in 2050 volledig klimaatneutraal te zijn. Gemeente Losser streeft in 2040 dit doel te bereiken. Het rijk scherpt landelijk de wettelijke verplichting voor nieuwbouw aan naar energieneutraal in 2020.

Het *Energieakkoord voor duurzame groei* wil een krachtige impuls geven aan de economie en het mogelijk maken om grote stappen te zetten richting een energievoorziening die in 2050 volledig klimaatneutraal is. Partijen zetten zich in om de volgende doelen te realiseren:

- een besparing van het totale energieverbruik met gemiddeld 1,5 % per jaar;
- een toename van het aandeel van hernieuwbare energieopwekking (nu 4%) naar 14% in 2020 en een stijging van dit aandeel naar 16% in 2023;
- de realisatie van 15.000 voltijdsbanen in de periode tot 2020.

Meer info: www.energieakkoordser.nl

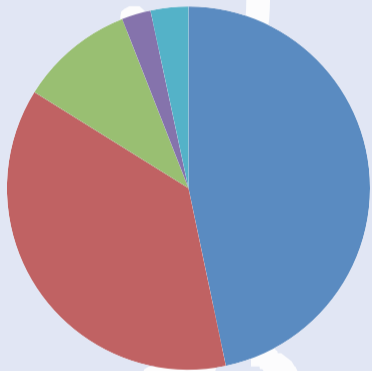
De afgelopen decennia is het energieverbruik in Nederland fors gestegen en slechts een klein deel wordt door duurzame bronnen opgewekt (ca. 5,9% in 2016). De overige energie komt voort uit fossiele bronnen.

Energievoorziening Losser

Onderstaand wordt ingezoomd op het huidige energie en warmteverbruik. De meest recente energie cijfers zijn vanuit 2016 en komen uit Energie in Beeld (afgerond).

Verbruik elektriciteit:	81.000.000 kWh	95,9 %
Duurzame opwekking elektriciteit:	3.500.000 kWh	4,1 %
Verbruikt Gas:	24.000.000 m ³	
In totaal CO2-uitstoot:	91.500.000 kg	

Verdeling Energieverbruik Losser in Terajoule (info op basis van de klimaatmonitor Rijkswaterstaat en CBS/2015)

Beschikbaarheid daken Losser

De eerste voorkeur gaat uit naar het gebruik van daken voor het opwekken van zonne-energie.

Wanneer de geschikte daken in Losser voor 60% worden belegd met zonnepanelen dan wordt hiermee ca. 10% van de benodigde energie (elektra en warmte) opgewekt. De aanname dat alleen op daken zonnepanelen aanbrengen voldoende is, is niet correct. Dit hebben de bezoekers aan het energie-atelier ook kunnen zien in het model van de universiteit Twente.

Eigen opwek elektriciteit

Een doelstelling van 100% opwek van verbruik aan elektra in de gemeente Losser, zijnde 81 miljoen KWh komt neer op 85 hectare aan zonnepanelen; dat is omgerekend ca. 1% van het grondoppervlak van Losser of 9 windmolens met een tip van 200 meter hoog.

De Tweede Kamer wil op korte termijn regelen dat doorsnee nieuwbouwwoningen nog dit jaar zonder gasaansluiting moeten worden opgeleverd. Vrijwel de hele Kamer wil het gasverbruik fors terugdringen om het klimaat te sparen en Groningen te kunnen ontzien. Nu worden bijna alle huizen in Nederland nog met gas verwarmd en moet een nieuwbouwwoning worden opgeleverd met een gasaansluiting. Dat wordt voortaan andersom: een nieuwbouwwijk mag straks alleen nog op het gasnet worden aangesloten als het niet anders kan. Als een alternatief, zoals een warmtenet of warmtepomp, wel heel duur zou uitpakken bijvoorbeeld.

Aardgasvrije wijken

Om 24 miljoen m³ gas terug te dringen in 2040 zullen woningen gasvrij moeten worden gemaakt. Dit betekent voor Losser 9.500 woningen en houdt in dat 430 woningen per jaar aangepakt moeten gaan worden.

Gedacht moet worden aan oplossingen als:

- Nieuwbouw vanaf heden uitsluitend aardgasvrij
- All electric woningen, mbv warmtepomp en zonnepanelen
- Biogas als vervanging voor aardgas
- Warmnetten
- Pelletkachels
- Geothermie (kansrijk rondom De Lutte volgens bodemkaart)
- Benutten van restwarmte uit industrieprocessen.

De elektrificatie van het verwarmingssysteem zal in de toekomst een veel hoger elektraverbruik tot gevolg hebben. Evenals de toename van het elektrisch rijden.

Kansen

De realisatie van een energieneutraal Losser is voor een deel afhankelijk van factoren die buiten onze directe invloedssfeer liggen, zoals het (inter)nationale beleid, de economische ontwikkeling en technologische innovaties. Lokaal zijn we bovendien afhankelijk van de actieve inzet van (lokale) partners. Het verkrijgen van draagvlak bij de Losserse samenleving én het zetten van concrete stappen zijn in belangrijke aandachtspunten. Ook intensieve samen- werking met de provincie, de regio, woning coöperatie en netbeheerder zal bijdragen om deze omslag te realiseren.

Volgens de Energievisie liggen binnen de gemeentelijke beïnvloedingsfeer de beste kansen voor **energiebesparing** bij:

- Intensivering communicatie naar huishoudens en bedrijven; hiervoor zet Losser in via de Wooncoaches van Duurzaam Thuis Twente en Energie-ke Regio;
- Actiever mobiliteitsbeleid gericht op het besparen van brandstof (incl. zakelijk transport);
- Afsluiten van een energieprestatieovereenkomst met woningstichting Domijn;

Behalve energiebesparing, is er ook een forse inzet op duurzame energieproductie nodig. Er is steeds meer belangstelling voor zonnepanelen. Ook heeft de woningstichting alle huurders de mogelijkheid gegeven te kiezen voor zonnepanelen, waar goed gebruik van is gemaakt. Een mooie ontwikkeling, maar er moet meer gebeuren. Het is van belang dat we de mogelijkheden van grootschalige energieopwekking (biogas, zonnevelden, restwarmte, geothermie en windenergie) in Losser verkennen en samen met partners initiatieven in gang zetten. Dit wordt in samenwerking met de Noordoost Twentse gemeenten uitgevoerd. In dit kader is er ook een aanpak voor de “ontwikkeling van grootschalige zonnevelden in Noordoost Twente” in ontwikkeling.

Goede voorbeeld

Het is belangrijk dat we als gemeente het goede voorbeeld geven, onder andere door de inkoop van groen gas en groene stroom en inzetten op energieneutraal bouwen. We werken aan het energieneutraal maken van gemeentelijke organisatie in 2025 door het energieverbruik omlaag te brengen en gebruik te maken van duurzame energie.

KERNDOELEN

- Gemeente Losser is energieneutraal in 2040.
- Het terugdringen van de CO₂-uitstoot.
- Het terugdringen van het gebruik van fossiele brandstoffen.
- Gemeentelijke organisatie in 2025 energieneutraal.

SPEERPUNTEN 2018-2022

- Inzet op energiebesparing en opwek bestaande woningvoorraad.
- Inzet op energiebesparing en opwek bij bedrijven.
- Besluitvorming over energie neutrale nieuwbouw.
- Warmteplan alternatieven voor aardgas in samenwerking met NOT.
- Ontwikkeling van spelregels/kaders voor grootschalige energieprojecten.
- Stimuleren en faciliteren van duurzame energieopwekkingsprojecten uit de samenleving.
- De verduurzaming van gemeentelijk vastgoed en maatschappelijk vastgoed.

Betrokken partijen

- Inwoners
- Woningstichting Domijn
- Bedrijfsleven, ondernemersvereniging
- Brancheorganisaties (kennis, belangenbehartiger, innovatie)
- Provincie Overijssel
- Netwerkbeheerder Enexis
- Provincie Overijssel
- Samenwerking gemeenten Noordoost Twente
- RegioTwente
- Maatschappelijke organisaties

3.4 Circulaire economie in Losser, afval is grondstof

Producten zijn zo gemaakt dat ze gerepareerd, gedemonteerd en hergebruikt kunnen worden. Bij veel producten betalen mensen niet meer voor het bezit, maar voor het gebruik. In plaats van een lineaire, gaan we naar een nieuwe circulaire economie. Dat levert ook nieuwe werkgelegenheid op.

Een circulaire economie is een economisch systeem dat uitgaat van het behoud van natuurlijke hulpbronnen en herbruikbaarheid van producten dan wel materialen en waarde creatie nastreeft in iedere schakel van het systeem. In een circulaire economie zijn kringlopen gesloten zodat grondstoffen in de keten behouden blijven en er geen afwenteling op mens en milieu ontstaat. Het natuurlijk kapitaal blijft daardoor vitaal en productief. De transitie naar een circulaire economie vergt interventies in de hele cyclus van productie, consumptie en recycling. Dat begint met producten duurzamer te ontwerpen, met een langere levensduur en productieprocessen duurzamer in te richten. Werk verschuift van het maken naar onderhoud en reparatie. Ook verandert het delven van fossiele grondstoffen naar het produceren naar hernieuwbare grondstoffen. Een milieubewust consumptiepatroon en meer hergebruik van producten en materialen zijn ook belangrijke bouwstenen voor een duurzame samenleving. Meer en betere recycling -doelmatig, tegen acceptabele kosten en zonder negatieve milieueffecten- is essentieel om ervoor te zorgen dat waardevolle grondstoffen apart worden ingezameld in plaats van als restafval te worden verwerkt.

In de agenda van Twente wordt op regionaal niveau gewerkt aan het stimuleren van de circulaire economie op de volgende wijze:

Actielijn 4 Circulaire economie & duurzaamheid

Doel: Een Twentse economie die circulair en volhoudbaar is en die een transitie maakt van fossiele naar hernieuwbare energie. In een circulaire economie bestaat afval niet meer en blijven producenten verantwoordelijk voor hun product gedurende de levensloop ervan. Het circulaire gedachtengoed is niet meer weg te denken uit het economische, ecologische en maatschappelijk debat.

De volgende projecten worden onder de actielijn toegelicht:

- Project 4.1: Fieldlab grensoverschrijdende circulaire economie
- Project 4.2: Twentse Energie Strategie
- Project 4.3: Mineral Valley Twente
- Project 4.4: Impuls voor schoon en duurzame Twente Safety Campus

Het systeem van een circulaire economie is een (inter-)nationale gelegenheid waar we als gemeente op lokaal niveau inhoud aan willen geven. Dat kan door invloed uit te oefenen op het 'gebruik' (consumptie) van onze bewoners en de wijze waarop we met ons (huishoudelijk) afval om gaan. Het stimuleren van afvalpreventie en het bevorderen van afvalscheiding met het oog op hergebruik en recycling zijn daarbij kernbegrippen.

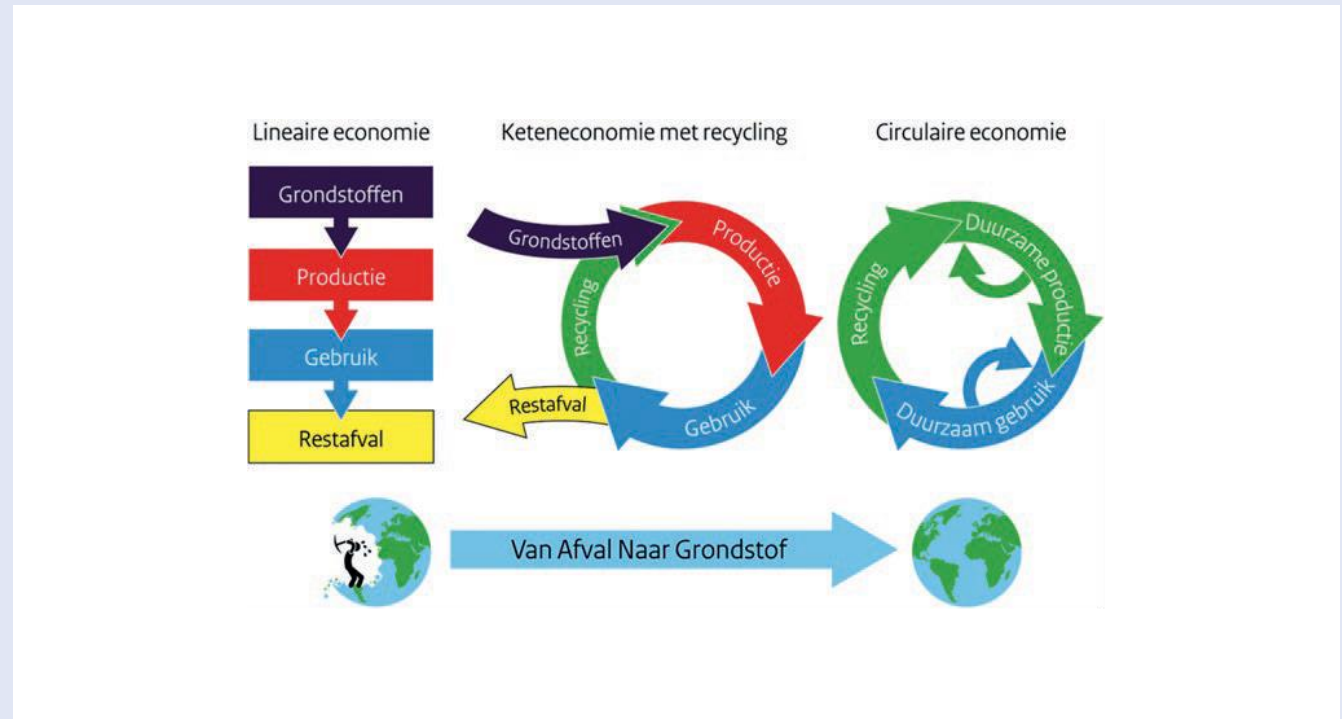

Hergebruik van materialen

Bedrijven, scholen en organisaties stimuleren we actief om een bijdrage te leveren aan het sluiten van de grondstoffenkringloop. Voorlichting en communicatie zijn een speerpunt. En we stimuleren en helpen bij initiatieven van inwoners en bedrijven op dit gebied. Het moet logisch worden voor inwoners en bedrijven om producten en grondstoffen her te gebruiken.

In bouw- en civieltechnische projecten worden vrijkomende materialen zo veel mogelijk hergebruikt of worden materialen gekozen die in de toekomst goed kunnen worden hergebruikt, zoals de keuze voor gebakken klinkers, die tot in lengte van jaren opnieuw kunnen worden toegepast.

Ook kunnen hergebruikte materialen een andere functie krijgen. Grond wordt regionaal uitgewisseld en zo optimaal mogelijk lokaal hergebruikt met een gesloten grondbalans.

A Preventie

B Hergebruik

C Recycling

D Energie

E Verbranden

F Storten

Betonconvenant

Gemeente Losser heeft zich aangesloten bij het betonconvenant Twente (zie www.betonketen.nl).

Met deelname aan het Netwerk Betonketen investeer je in kennis rondom duurzame betonproducten en toepassingen. Het netwerk is voor in Nederland actieve organisaties uit alle gelederen van de keten: opdrachtgevers, toeleveranciers (grondstoffen), adviseurs, brekers, betonleveranciers, aannemers, architecten en sloopbedrijven met het doel om betonproducten en toepassingen zo veel mogelijk te verduurzamen en circulair te maken.

Dit betekent de natuurlijke bronnen zo weinig mogelijk aantasten en streven naar duurzaam beton door het reduceren van CO2 en het inzetten van secundaire bouw- grondstoffen.

Concreet vraagt de gemeente Losser in haar contract- vorming met leveranciers en aannemers om duurzame betonproducten toe te passen. Ook wordt in de ontwerpfase hier al zo veel mogelijk rekening gehouden met hergebruik.

Grondstoffen terug
in de kringloop

Twence als duurzaamheidsbevorderaar

Twence is van en voor Twente. Twentse gemeenten bezitten ruim 95 procent van de aandelen in de organisatie. Gemeente Losser is tevens aandeelhouder van Twence.

Daarmee beschikken zij over een goed instrument om hun doelstellingen op het gebied van duurzame energie en het bevorderen van een circulaire economie te realiseren.

Tegelijkertijd levert Twence een belangrijke bijdrage aan de duurzame werkgelegenheid in Twente, zowel direct als indirect, en aan de ontwikkeling van Twente als kennisregio dus ook aan de gemeente Losser.

De vrijkomende stoom en warmte van Twence betekenen (nieuwe) schone bedrijvigheid. De buurman AkzoNobel bespaart het verbruik van zo'n 70 tot 80 miljoen m³ aardgas per jaar door de stoom van Twence in te zetten voor het zoutproductieproces. Dankzij de energie van Twence wordt er aan 5.000 huishoudens en 200 bedrijven restwarmte van Twence geleverd. Verdere verduurzaming is mogelijk door de toekomstige uitbreiding van dit net en de levering (vanaf 2018) van deze warmte uit Twence groene biomassa- energiecentrale.

In 2016 produceerden zij genoeg elektriciteit om in de behoefte van 164.000 huishoudens te voorzien. Daarnaast produceerde Twence warmte en stoom, vergelijkbaar met het warmteverbruik van nog eens 49.000 huishoudens.

Twence CO2 afvangen en hergebruik

Twence werkt aan plannen om uit zijn afvalenergiecentrale op grote schaal CO2 af te vangen en beschikbaar te maken voor nuttig (her)gebruik. Dat betekent dat deze CO2 niet meer direct wordt uitgestoten, wat goed is voor het milieu.

Het verminderen van CO2 emissie is van groot belang om de opwarming van de aarde een halt toe te kunnen roepen.

Twence kan daar een bijdrage aan leveren. Het is de bedoeling om de emissie met 100.000 ton CO2 per jaar te reduceren. Dit is een schaalgrootte die ongeveer overeenkomt met de impact van ruim 30 windmolens in CO2-equivalenten.

Productie mierenzuur als groene brandstof.

Vanaf 2018 willen Twence en Coval samen een pilot-installatie voor de productie van de 'groene brandstof' mierenzuur ontwikkelen en bouwen.

Coval Energy ontwikkelt technologie om met CO2 en H2 (waterstof) mierenzuur te maken. Mierenzuur heeft een zeer hoge energiedichtheid -*veel hoger dan de huidige accuzuren*- en kan gebruikt worden voor het opwekken van elektriciteit in de brandstofcel van voertuigen. Door gebruik van mierenzuur wordt de actieradius van elektrische voertuigen dus fors verhoogd. Voor de chemische industrie hebben CO2 en mierenzuur de potentie om als groene grondstof fossiele grondstoffen te vervangen. De technologie van Coval Energy is zo ver ontwikkeld dat de stap van laboratoriuminstallatie naar industriële schaal gemaakt kan worden. Deze installatie zou vanaf 2020 in bedrijf moeten zijn. De installatie zal in eerste instantie worden gevoed met CO2 die bij Twence al beschikbaar is vanuit de bestaande natriumbicarbonaatinstallatie.

KERNDOELEN

- Beperken van het gebruik van grondstoffen.
- Hergebruik stimuleren.
- Nieuw economisch systeem van in bruikleen geven van producten, recyclen en weer opnieuw op de markt brengen.

SPEERPUNTEN 2016-2019

- Uitvoering geven aan uitvoering van het betonconvenant.
- Ondersteunen Twence als aandeelhouder in de ontwikkelingen rondom circulaire economie.
- Stimuleren van delen in plaats van kopen bij inwoner in Losser.
- Stimuleren hergebruik.

Betrokken partijen

- Inwoners
- Bedrijven
- Mineral Valley Twente
- Agenda van Twente
- Twente Milieu
- Twence
- Kringloopbedrijf De Beurs en Ketelhuis
- Dorpsraden Losser
- Onderwijs

“DOORKIJK OP HOOFDLIJNEN”

Dynamische uitvoeringsagenda van de Toekomstvisie Duurzaam Losser 2040

CONCEPT UITVOERINGSAGENDA DUURZAAM LOSSER 2018-2020

“Doorkijk op hoofdlijnen”

dynamische uitvoeringsagenda van de Toekomstvisie Duurzaam Losser 2040

Doel: inzicht op hoofdlijnen van de toepassing van het duurzaamheidsfonds met mogelijke subsidieregelingen en bijdragen derden tbv de voorbereiding Kadernota en Programma begroting.

Status: indicatief en momentopname!

Uitvoeringsagenda Duurzaam Losser 2040 is een dynamisch document en wordt tweejaarlijks door het college aangevuld en bijgewerkt.

Uitwerking binnen de 5 thema's welke in de Toekomstvisie Duurzaam Losser 2040 zijn gedefinieerd:

- Thema: De Losserse aanpak, we doen het samen
- Thema: Een groen, gezond en leefbaar Losser
- Thema: Een klimaatbestendig Losser
- Thema: Een energieneutraal Losser
- Thema: Een circulaire economie in Losser

IBOR/5 februari 2018

Thema: De Losserse aanpak, we doen het samen

<i>Progr.</i>	<i>Project</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Inschatting kosten</i>	<i>Dekking intern: Duurzaamheidsfonds</i>	<i>Dekking extern: Subsidies en derden</i>	<i>Ontbrekende dekking</i>	<i>Opgevoerd Kadernota 2018-2021</i>
N&R	Burgerinitiatieven	Burgerinitiatieven die ontstaan en bijdragen aan onderstaande thema's. Bijdragen tussen de € 500 en max. € 5.000	€ 50.000	€ 50.000	-	-	-
N&R	Platform Losser	Organiseren van een duurzaamheidsplatform vanuit diverse initiatieven. 4-6 bijeenkomsten per jaar.	€ 10.000	€ 10.000	-	-	-
N&R	Samenwerking NOT energietransitie	Doelstelling 20% duurzame energie opwek in 2023. Bewustwording, kaderstelling, hulp aan lokale initiatieven en gezamenlijk warmteplan.	€ 40.000 in 2018 € 40.000 in 2019 (Totaal 4 gem. 2 jr. € 380.000)	€ 40.000 in 2018 € 40.000 in 2019	€ 60.000* Provincie	-	-
N&R	Samenwerking Regio Twente: Twentse Energie Strategie (TES)	Doelstelling 20% duurzame energie opwek in 2023. Strategie ontwikkelen en organiseren van energieateliërs.	€ 1.777 in 2018 (Totaal 14 gem. € 112.850)	€ 1.777	€ 56.425+ Prov. € 10.000+ Min.	-	-
N&R	Communicatie	Sturen op gedragsverandering bij inwoners en bedrijven door actieve communicatie (zoals ambassadeursfilmpjes, digitale advertenties, campagnes, etc.).	€ 15.000	€ 15.000	-	-	-
Totaal van Thema: De Losserse aanpak, we doen het samen			€ 156.777	€ 156.777	€ 126.425^{*/+}	-	-

* Subsidie/bijdrage samenwerking 4 gemeenten Noordoost Twente (NOT)

+ Subsidie/bijdrage samenwerking 14 Twentse gemeenten (TES)

Thema: Een groen, gezond en leefbaar Losser

<i>Progr.</i>	<i>Project</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Inschatting kosten</i>	<i>Dekking intern: Duurzaamheidsfonds</i>	<i>Dekking extern: Subsidies en derden</i>	<i>Ontbrekende dekking</i>	<i>Opgevoerd Kadernota 2018-2021</i>
N&R	Groenstructuurvisie	Versterken groenstructuren in gemeente Losser conform visie.	P.M.	€ 0	-	-	-
N&R	Biodiversiteit in bermen	Bloemenmengsels in openbare groenstroken aanbrengen en rekening houden met beplantingskeuzes	€ 10.000 planvorming	€ 10.000	-	-	-
N&R	Groene loper	Uitvoeren van diverse kleinschalige groene projecten die zijn geïnitieerd door bewoners.	€ 3.000	€ 3.000	-	-	-
N&R	Verwijderen overbodig raster en hekwerk	Actie IVN, plan ligt klaar.	€ 5.000	€ 5.000	-	-	-
N&R	Verbinden natuurgebieden	Verbinden van de diverse natuurgebieden door aanplant van bosgebied en doortrekken wandel- paden. Losser aan de Dinkel, dorpsranden, De Welp.	IVN initiatief Visie is klaar	€ 0	-	-	-
N&R	Asbest van de daken	Samenwerking met Provincie Overijssel inventarisatie van probleemdaken. Regeling voor verwijderen asbest particulieren.	€ 25.000 in 2018 € 25.000 in 2019	€ 25.000 in 2018 € 25.000 in 2019	-	-	-
N&R	Educatieprogramma basisscholen	Duurzame scholen project. Marianne Hutten inzetten als coach op basisscholen in Losser.	€ 2.500	€ 2.500	-	-	-
N&R	Natuurlijk spelen	Ontwikkeling van natuurlijke speelplekken op aanvraag van bewoners in ruil voor onderhoud.	€ 15.000	€ 15.000	-	-	-
Totaal van Thema: Een groen, gezond en leefbaar Losser			€ 85.500	€ 85.500	-	-	-

Thema: Een klimaatbestendig Losser

<i>Progr.</i>	<i>Project</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Inschatting kosten</i>	<i>Dekking intern: Duurzaamheidsfonds</i>	<i>Dekking extern: Subsidies en derden</i>	<i>Ontbrekende dekking</i>	<i>Opgevoerd Kadernota 2018-2021</i>
N&R	Afkoppelprojecten hemelwater	Woning- en perceeleigenaren worden in de projecten zoveel mogelijk meegenomen om daken en verhardingen op hun perceel af te koppelen van het rioolstelsel d.m.v. eigen subsidieverstrekking.	Dekking GRP (Eigen subsidie: € 10.500 in 2018 € 21.000 in 2019)	-	-	-	-
N&R	Aanleg hemelwaterbergingen (onder parkeerterreinen, Gronausestraat, Lossersestraat en terrein Erve Boerriqter	Hemelwater wordt zoveel mogelijk geborgen in het bestaande gebied met toepassing van wadi's en waterbergingen.	Dekking GRP	-	-	-	-
N&R	Aanleg blauwe ader	Noordkant centrum Losser.	Dekking GRP	-	-	-	-
N&R	Renovatie De Bleek	Herstel waterkwaliteit.	Dekking GRP	-	-	-	-
N&R	Bomen in stedelijk gebied	Ruimte reserveren voor inpassing bomen met goede groeiplaats in stedelijk gebied.	Dekking P.M. (Eigen € 5.000 per boom)	-	-	-	-
N&R	Groene daken project	Stimuleren van de aanleg van groene daken met groene leges.	€ 25.000 in 2018 € 25.000 in 2019	€ 25.000 in 2018 € 25.000 in 2019	-	-	-
N&R	Tegeltax invoeren	Niet realiseerbaar als belasting. Wel meer communicatie.	Zie communicatie	-	-	-	-
Totaal van Thema: Een klimaatbestendig Losser			€ 50.000	€ 50.000	-	-	-

Thema: Een energieneutraal Losser

<i>Progr.</i>	<i>Project</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Inschatting kosten</i>	<i>Dekking intern: Duurzaamheidsfonds</i>	<i>Dekking extern: Subsidies en derden</i>	<i>Ontbrekende dekking</i>	<i>Opgevoerd Kadernota 2018-2021</i>
N&R	Energie loket DTT: Duurzaam (t)huis Twente	Advisering aan particuliere woningeigenaren met website, telefonisch loket en wooncoaches op afspraak. duurzaamthuisstwente.nl/losser	€ 60.000 t/m 2019		€ 60.000 Provincie		
N&R	Energieke Regio Noordoost Twente	Advisering aan bedrijven en maatschappelijk vastgoed hoe verduurzamingsopgave aan te pakken. energiekeregio.nl/directory/categories/noordoost-twente	€ 7.500 in 2018 (Totaal 4 gem. € 36.000)	€ 7.500 in 2018	€ 5.000* Rabobank	-	-
N&R	Eigen gebouwen bezit verduurzamen	EPA-U scan maatregelen uitvoeren gericht op energiebesparing en energieopwekking.	€ 375.000 TVT < 15 jaar en € 4.200.000 TVT > 15 jaar	-	ELENA subsidie planvorming	€ 375.000 TVT < 15 jaar € 4.200.000 TVT > 15 jaar	-
N&R	Eigen wagenpark verduurzamen	Elektrisch rijden invoeren bij vervanging .	€ ? extra duurzaamheid	-	-	-	-
N&R	Eigen energieverbruik verduurzamen	Lokaal geproduceerde duurzame energie inkopen i.s.m. Enschede en Noaberkracht.	P.M.	-	-	-	-
N&R	LED toepassen in openbare verlichting	Vervanging van openbare verlichting o.b.v. kwaliteitsinspectie en energieverbruik.	M.I.P.	-	-	-	-
N&R	Elektrische laadpalen	Stimuleren elektrisch rijden met kosteloos plaatsing op verzoek in openbare ruimte.	P.M.	-	-	-	-
N&R	Businesscase Zonnepark	Zonnepark project binnen gemeentegrenzen uitwerken	Bijdrage NOT	-	-	-	-
N&R	Businesscase Van Heek Textiles	Zonnepanelen en biogas project i.s.m. Provincie en Van Heek	Bijdrage NOT	-	-	-	-
N&R	Warmteplan NOT	Alternatieven voor aardgas op wijkniveau in kaart brengen i.s.m. Provincie	Bijdrage NOT	-	-	-	-

vervolg Thema 4: Een energieneutraal Losser

<i>Progr.</i>	<i>Project</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Inschatting kosten</i>	<i>Dekking intern: Duurzaamheidsfonds</i>	<i>Dekking extern: Subsidies en derden</i>	<i>Ontbrekende dekking</i>	<i>Opgevoerd Kadernota 2018-2021</i>
N&R	Windmolenplan NOT	Mogelijkheden voor een windmolenpark in kaart brengen i.s.m. Provincie.	Bijdrage NOT	-	-	-	-
N&R	Sporthal De Fakkell energieneutraal	Nieuwbouw van sporthal wordt energieneutraal en gasloos.	€ 150.000 extra duurzaamheid	-	ISDE en SDE?	-	€ 150.000
N&R	Stichting MAN energieneutraal	Eerste clubgebouw in Losser dat energieneutraal en gasloos is.	P.M.	-	ISDE en SDE?	-	-
N&R	Stichting Twents Carmel College	Verbouw van schoolgebouw met frisse scholen concept en verduurzaming bestaand niveau.	P.M.	-	ISDE en SDE?	-	-
N&R	Stichting Martinuskerk	Voormalige Martinuskerk toekomstbestending maken.	Nog onbekend	-	ISDE en SDE?	-	-
N&R	Energiefonds	Revolverend fonds om bedrijven en verenigingen financieel te ondersteunen met verduurzamingsopgave a.d.h.v. een (achtergestelde) lening van max. € 50.000 per project.	€ 200.000	€ 200.000	-	-	-
Totaal van Thema: Een energieneutraal Losser			€ 4.992.500	€ 207.500	€ 65.000	€ 4.575.000	€ 150.000

* Subsidie/bijdrage samenwerking 4 gemeenten Noordoost Twente (NOT)

Thema: Een circulaire economie in Losser

<i>Progr.</i>	<i>Project</i>	<i>Omschrijving</i>	<i>Inschatting kosten</i>	<i>Dekking intern: Duurzaamheidsfonds</i>	<i>Dekking extern: Subsidies en derden</i>	<i>Ontbrekende dekking</i>	<i>Opgevoerd Kadernota 2018-2021</i>
N&R	Inkoop beleid	Maatschappelijk verantwoord en 100% duurzaam inkopen i.s.m. Regio Twente.	P.M.	-	-	-	-
N&R	Convenant duurzaam beton	I.s.m. de 14 Twentse gemeenten is het Convenant duurzaam beton gesloten.	P.M.	-	-	-	-
N&R	Hergebruik van hoogwaardige materialen in projecten	Ontwerp in civiel en bouwprojecten aandacht voor toepassen hergebruikte en te herbruiken materialen.	P.M.	-	-	-	-
N&R	Twence inzetten als duurzaamheidsbevorderaar	Beperken van de CO2-uitstoot, ontwikkelen mierenzuur als brandstof.	-	-	-	-	-
Totaal van Thema: Een circulaire economie in Losser			-	-	-	-	-

Totaal van de 5 Thema's: Duurzaam Losser 2040	€ 5.284.777	€ 499.777	€ 191.425^{*/+}	€ 4.575.000	€ 150.000
--	--------------------	------------------	--------------------------------	--------------------	------------------

* Subsidie/bijdrage samenwerking 4 gemeenten Noordoost Twente (NOT)

+ Subsidie/bijdrage samenwerking 14 Twentse gemeenten (TES)